

Södertörns högskola
Historia, påbyggnadskurs

”Äro wi då Jordens Styf-barn?”

Kvinnoideal i småtryck under andra hälften av 1700-talet

C-uppsats: Historia Pk, vt 2007

Författare: Rosemarie Kassman Krishnaswamy

Handledare: Karin Hassan Jansson

Datum: 2007-05-22

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
1.1 Syfte och frågeställning	4
1.2 Teoretiska utgångspunkter	5
1.3 Urval och avgränsning	5
1.4 Presentation och diskussion av källor	6
2. Bakgrund.....	9
2.1 Den framväxande medelklassen	10
2.2 Kvinnors rättsliga ställning	11
2.3 Kvinnan (och mannen) enligt Rousseau	12
2.4 Från en enköns- till en tvåkönsmodell	13
3. Tidigare forskning.....	15
3.1 Kvinnors bildning	15
3.2 Från förnuftsäktenskap till kärleksäktenskap	16
3.3 Kvinnan som hustru och moder	18
3.4 Kvinnor i arbete och det offentliga livet	19
4. Metod.....	20
5. Analys.....	21
5.1 Kvinnors egenskaper: ideal- och motbild	21
5.2 Kvinnors bildning	27
5.3 Från förnuftsäktenskap till kärleksäktenskap	30
5.4 Kvinnan som hustru och moder	34

5.5 Kvinnor i arbete och det offentliga livet	36
6. Sammanfattande diskussion.....	37
7. Källförteckning.....	40
8. Litteraturförteckning.....	40

1. Inledning

I sin dikt *Några ord til min k. Dotter, i fall jag hade någon* som först publicerades i tidningen *Stockholms Posten* den 25 april år 1798 ger Anna Maria Lenngren (1754-1817) råd, varningar och förmaningar till borgerlighetens unga kvinnor, en borgerlighet som författaren själv tillhörde, om hur de bör vara och bete sig. Diktens första strof lyder:

Min kära Betti, du blir stor.

Du från din docka hunnit växa...

Utav din hulda, fromma mor

tag för din framtid denna läxa!

Därefter följer strof på strof fylld av förmaningar till den fiktiva dottern. Delar av råden kommer jag att använda mig av för att illustrera ämnet under vissa rubriker. Några hävdar att Lenngrens råd är satiriskt/ironiskt menade, andra anser att de uttrycker av författaren uppriktiga ståndpunkter¹. Magnus von Platen tillhör den senare kategorin när han i sin bok *1700-tal* gör gällande att det är ärligt menade råd och refererar till den med Lenngren samtida och bekanta Nils von Rosenstein som hävdar att: ”Råden till Betti teckna med sanning hennes tänkesätt och vore hennes egen lefnads regel.”² Huruvida dikten är satiriskt menad eller inte lämnar jag därhän men råden leder oss vidare till ämnet för denna uppsats, nämligen kvinnoidealet under andra delen av 1700-talet. Hur såg då borgerlighetens kvinnoideal ut i Lenngrens samtid?

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka vilket kvinnoideal som förmedlades i ett urval av småskrifter publicerade i Sverige under andra hälften av 1700-talet. Vilka egenskaper tillskrivs den ideala kvinnan? Och vilka eventuella motbilder förmedlas? Med ”kvinnoideal” så åsyftas de egenskaper som i texterna förefaller eftersträvansvärda hos kvinnorna.

---

¹ Algulin & Olsson (2002) s.148. Beskriver hur en del forskare hävdar att hon återger allmänhetens/männens syn på hur kvinnor bör vara, medan andra forskare hävdar att det är Lenngrens egna uppfattningar vi får ta del av.

² von Platen (1963) fotnot på sidorna 198-199

1.2 Teoretiska utgångspunkter

Med utgångspunkt ur:

- vad Thomas Laqueur säger om denna period: att det gamla enkönstänkandet där kvinnan sågs som en ofullständig version av mannen mot slutet av 1700-talet fick lämna plats åt det nya tvåkönstänkandet där kvinnan nu sågs som en från mannen biologiskt särskild varelse³
- vad Kari Telste och Eva Lis Bjurman menar är en period av övergång från resonemangs-/förnuftsäktenskap till kärleksäktenskap med medföljande nya kärlekskrav vid val av partner och konflikter med tidigare generationers syn på äktenskapet⁴
- vad Barbara Caine och Glenda Sluga hävdar är en tid där frågor om könsskillnader var centrala i Europa och att kvinnors insteg i de intellektuella livet och deras delaktighet i det politiska och litterära livet var föremål för samhällsdebatt⁵

blir urvalet, i all sin skiftande karaktär, relevant att analysera mot bakgrund av just detta: att man under 1700-talet kan se en övergång från ett enköns- till ett tvåkönstänkande och att man under samma tid kan se en successiv övergång från förnuftsäktenskap till kärleksäktenskap. Det är en brytningstid mellan gamla och nya idéer och ideal. Med vetskap om dessa nya idéströmningar som florerade under denna period så blir det intressant att undersöka hur dessa företeelser avspeglades i det offentliga samtalet, vilka egenskaper som eftersträvades och ansågs önskvärda hos kvinnorna och vilka som inte gjorde det och hur det förmedlas i det undersökta materialet från denna tid.

1.3 Urval och avgränsning

Jag har vid sökandet begränsat mig till småskrifter, närmare bestämt till skrifter med under 30 sidor, för att på så vis få ett större urval och sannolikt en större variation på innehållet och har försökt hitta svenska originaltexter, det vill säga ej översatta texter för att söka analysera i Sverige producerade och publicerade inlägg i det offentliga samtalet under 1700-talets andra hälft.

För att finna material till att besvara min frågeställning använde jag mig av Libris söktjänst på Internet, eller mer specifikt Libris specialdatabas *Svensk bibliografi 1700-1829*. För att finna texter

---

³ Laqueur (1994)

⁴ Bjurman (1998)

Telste (2001)

⁵ Caine & Sluga (2003)

relaterade till det område som skulle undersökas så sökte jag bland annat på: kvinna, flicka, fru, fruntimmer, maka, mor, dotter, styvmor, i både singular och plural, bestämd och obestämd form samt med diverse olika stavningar. Med ledning av vad den knappa överskriften i databasen kunde berätta i fråga om innehållet i de olika dokumenten så valde jag elva texter med det sammanlagda sidantalet 147, som syntes kunna beröra kvinnors situation under den sökta tiden. Samtliga texter ingår i Kungliga bibliotekets samlingar.

1.4 Presentation och diskussion av källor

Min materialsamling består av elva texter på sammanlagt 147 sidor⁶. Den tidigaste texten, Carl von Linnés avhandling, är från år 1752⁷ och den senaste är från år 1795⁸. De tre kortaste texterna är på fyra sidor, de två längsta på tjugofyra sidor och de övriga sex texterna befinner sig i sidspannet däremellan. Samlingen omfattar:

- En akademisk avhandling av Carl von Linné som behandlar ämnet amning.⁹
- Fyra texter som innehåller publicerade brev vilka behandlar frågor om kärlek och äktenskap och villkoren för dessa.¹⁰
- En anonym kvinnas vädjan till allmänheten om att vissa förändringar måste till stånd för att förbättra kvinnors situation på bland annat arbetsmarknaden.¹¹
- Ett förslag till understöd för fattiga föräldrar.¹²
- En hyllning till Maria, Jesus moder.¹³

---

⁶ Eftersom texternas titlar är långa så ges den fullständiga titeln endast första gången texten omtalas, därefter används av praktiska skäl en förkortad titel.

⁷ Översättningen från latin till svenska är dock från 1947.

⁸ *Belöning för Otidig Swartsjuka; En Nådig Spegel För Gamla Män, som gifta sig med unga fruntimmer.* (1795)

⁹ *Amman såsom styvmoder (Nutrix Noverca) – akademisk avhandling under Linnés praesidium Upsala 1752* (1947)

¹⁰ *Bref från en okänd til en Far, hwars Dotter ingått äktenskap utom hans wilja och wetskap.* (1771)

Om Unga Fruntimmer Som Gifta sig utan deras föräldrars Samtycke (1790)

Om Unga Fruntimmer, Som hafwa Friare, men äro wilrådiga; Jämte et Bref Ifrån en Borgersman, som wil skiljas wid sin bustru. (1790)

Julklapp til Friaren Eller Swar på des Bref af den 2:dra September, Uti Twänne Kärleks-bref från Twå unga Fruntimmer. (1790)

¹¹ *Det Olyckliga Svenska Fruentimrets Böne-skerift, Til Allmänheten. Upsatt af Fru D*** (1770)

¹² *Förslag Til Understöd för Fattiga Föräldrar här i Stockholm, At nödtorftigt kunna upfostra Sina Barn.* (1789)

¹³ *Det Adlaste Hjerta i Qvinno-Bröst, Moralisk och Historisk tekening.* (1785)

- Två berättelser med en sedelärande underton.¹⁴
- Uppfostringsråd riktade till kvinnor vid fostran av sina döttrar.¹⁵

Nio av de elva texterna är anonyma alternativt publicerade under pseudonymer¹⁶. Vilka kan då dessa texters läsare förmodas vara?

Utifrån att materialsamlingen består av: en avhandling författad i ett medicinskt, akademiskt sammanhang, en levnadsteckning av jesumodern författad i ett teologiskt sammanhang och övriga texter berörande personer ur de högre samhällsskikten, drar jag slutsatsen att även läsekretsen står att finna i dessa samhällsskikt. Det finns dock en text som vid en första anblick kan synas vara något av en katt bland hermelinerna: texten som behandlar förslag till understöd för fattiga föräldrar, men även om den berör fattiga föräldrar så tycks det inte som om att den är författad för att direkt tilltala dem. Tilltalet är snarare riktat till de fattiga föräldrarnas presumtiva framtida understödjare. Så även denna text förefaller ha en förmodad läsekrets i antingen medel- eller de högre stånden eftersom den inte riktar sig till de föräldrar det berör utan mer till deras presumtiva understödjare. Denna text är inte heller lika tydlig i vilka egenskaper som är önskvärda hos specifikt kvinnor utan mer vilka som är det hos föräldrar.

Jag behandlar samtliga texter som inlägg i en offentligt förd debatt. Inlägg vars perspektiv/synvinkel kommer ur olika förhållanden, från olika arenor, Linnés text är författad ur ett medicinskt perspektiv, Mariatexten ur ett religiöst. Men det har de gemensamt att de behandlar kvinnor och har synpunkter på dem, men de är sprungna ur olika sammanhang och har för avsikt att påverka ur dessa olika sammanhang: medicinskt, religiöst, moraliskt, didaktiskt. Jag menar att de har som syfte att förmedla ståndpunkter i frågor/ämnena i ett offentligt samtal och följaktligen så behandlar jag dem såsom just detta: debattinlägg. Jag ser dem som texter publicerade i ett visst syfte: för att hävda en viss ståndpunkt och/eller för att söka åstadkomma en förändring i aktuella och brännande ämnen och frågor. Just i och med synen på dem som inlagor i den offentliga debatten så har det egentligen ingen betydelse huruvida texterna är anonyma eller inte: det är inläggen som sådana som är intressanta inte egentligen vem avsändaren är: att de är en del av det offentliga samtalet och genom att vara det har möjlighet att antingen

¹⁴ *Berättelse Om en Spanior och hans Fru, Jämte en Beskrifning Om et slags Fruntimmer. Som kunna kallas Salamandrer* (1790)
Belöning för Otidig Swartsjuka (1795)

¹⁵ *Julklopp Til Fruntimren, I synnerhet Til Min Fru. Några Nyttiga Uppfostrings-reglor Som visa En Moders Plicket wid Sin Dotters Uppfostran.* (1786)

¹⁶ De icke-anonyma texterna är Carl von Linnés avhandling samt Jacob Vilh. Faxes hyllning till Maria

påverka eller ge röst åt människors inställning i olika frågor gör att texterna är intressanta att studera i sig oavsett avsändaren/författaren.

Att söka efter vilka egenskaper som ansågs åtråvärda hos kvinnor vid den här tiden blir i ett material som består av texter av mycket olika karaktär betydelsefullt och äger sin giltighet av just detta: om det finns gemensamma nämnare hos denna materialsamling så säger det kanske mer om tidens uppfattningar om kvinnan, och om spridningen av dessa uppfattningar, än om de ideala egenskaperna söktes enbart i exempelvis uppfostringslitteratur. Och även om mitt material kanske inte kan ge en generell bild av kvinnors önskvärda egenskaper så kan ändå de röster som texterna förmedlar ge en fingervisning om hur bilden av kvinnan i den offentliga diskursen kunde se ut under denna tid. Validiteten vilar med andra ord i hög grad på varieteten hos materialet.

Initialt så var det inte specifikt den borgerliga kvinnan som söktes i materialet men då det syntes vara främst kvinnor ur en borgerlig miljö som trädde fram i källmaterialet så koncentrerades analysen till kvinnor ur denna samhällsklass. Jag vill också betona att då jag använder begreppet kvinna/kvinnor i uppsatsen så syftar jag på, då annat inte anges, borgerlighetens kvinnor. Vad det gäller begreppet "borgerlighet" så vill jag för det första påpeka att jag definierar borgerligheten utifrån ett utslutningssystem: om kvinnorna inte framställs i vare sig en arbetarklass- eller en särpräglad aristokratisk miljö så klassificerar jag dem som borgerliga kvinnor. Alternativa benämningar skulle kunna vara: medelklass, mellanstånd eller mellanskikt men för enkelhetens skull så har jag valt *en* benämning. Att avgöra huruvida det är en fråga om en arbetarmiljö eller ej var inte något problem i materialet; miljö och beskrivning av yrken, vardagssysselsättningar eller kläder gjorde den frågan relativt enkel att lösa. Däremot finns risken att jag tolkat miljöer som borgerliga när de i själva verket kanske gränsar till eller är adliga då de yttre betingelserna varit något diffusa vilket gjort att en tydlig klassificering inte varit möjlig.

Som tidigare nämnts så är nio av elva texter antingen författade anonymt eller under pseudonym. Har det någon betydelse för det jag vill undersöka? Nej, strängt taget inte, vill jag hävda, eftersom det är texterna som sådana som intresserar mig och inte lika mycket vem som står bakom dem. Givetvis skulle det vara intressant att veta huruvida de texter som utgör sig för att vara skrivna av kvinnor verkligen är det, detsamma gäller de som sägs vara skrivna av män. I någon text uttalar sig en fader, i en annan en dotter¹⁷, men är fadern verkligen en fader och är dottern en dotter eller

---

¹⁷ I texten *Bref från en okänd til en Far* är det en fader som uttalar sig och i texten *Om Unga Fruntimmer Som Giftn sig* är det en dotter.

en manlig skribent? Och är de publicerade breven autentiska brev? Dessa frågor kan jag ej besvara men det är inte det centrala utan det är snarare det faktum: att de publicerades, att de därmed lästes, att de för fram olika ståndpunkter, det är dessa egenskaper hos texterna, deras funktion av röster i det offentliga samtalet, som intresserar mig.

Värt att notera är även det faktum att nio av elva texter är publicerade i Stockholm¹⁸, vilket eventuellt skulle kunna ha en betydelse för innehållet som presenteras; är det kanske en renodlad storstadsproblematik vi möter? Och skulle kanske material publicerat på mindre orter i landet ha en annan problematik och fokusera kvinnor ur ett annat perspektiv? Det är frågor att ha i åtanke men inte av avgörande betydelse eftersom jag inte heller hävdar att min studie är generellt applicerbar på samtliga landets kvinnor utan mer handlar om vad just de här specifika texterna lyfter fram gällande kvinnliga ideal- och motbilder.

Mitt urval utgör inget fundament för en generell tolkning av det sena 1700-talets kvinnoideal men det begränsade fokus, det mikroperspektiv som min studie utgör och mitt materials bredd tror jag ändå kan ge en fingervisning om den offentliga diskursen om vilka egenskaper som var önskvärda hos den ideala borgerliga kvinnan och vilka som inte var det.

2. Bakgrund

Vid 1700-talets mitt så var Sverige ytterst glesbefolkat. Pest och krig hade decimerat befolkningen, epidemier och missväxt med medföljande svält sörjde för att mortaliteten hölls på en fortsatt hög nivå och att befolkningsökningen gick långsamt.¹⁹ Ute i Europa hade Upplysningens tankegångar fått ett starkt fäste men som Barbara Caine och Glenda Sluga, angående upplysningen, uttrycker det i boken *Europas historia 1780-1920 – Ett genusperspektiv*:

Men detta ljus lyste sällan upp kvinnornas situation eller de rådande uppfattningarna om kvinnor. Tvärtom ansågs ofta kvinnor, i likhet med de mörkrets vildar som fanns utanför Västeuropa, sakna det inneboende förnuft som var grunden för naturliga rättigheter.²⁰

Och att:

---

¹⁸ De två texter som inte är publicerade i Stockholm är: Linnés avhandling samt Faxes hyllning till Maria

¹⁹ Johannisson (1988)

²⁰ Caine & Sluga (2003) s.26

Ända från de tidigaste skrifterna inom västerländsk filosofi har förnuft, manlighet, sanning och intellekt kontrasterats mot sinnlighet, kvinnlighet, falskhet och känsla. Denna kontrast blev särskilt viktig under upplysningsperioden, då förnuftet kom att ses som den högsta mänskliga egenskapen som förde med sig ett anspråk på juridiska och politiska rättigheter. På det sättet blev ”mannen av förnuft” centralfiguren i diskussionerna om politiska rättigheter och medborgarskap.²¹

Under den franska revolutionen framkom krav på att även kvinnor skulle få ökade samhälleliga och lagliga rättigheter men dessa tillbakavisades eftersom farhågan fanns att det skulle kunna leda till sexuell promiskuitet bland kvinnorna och att idéerna om familjen som samhällets grund därmed skulle undermineras.²²

I Sverige kommer år 1766 tryckfrihetsförordningen, men nyhetstidningar, politiska publikationer och andra småskrifter var verksamma genrer redan innan denna förordning stiftades men blev nu ymnigare förekommande. Det var relativt vanligt att skriva under pseudonym för både manliga och kvinnliga skribenter, men för kvinnorna kunde pseudonymanvändandet vara mer eller mindre en förutsättning för att kunna göra sina röster hörda i den manligt dominerade litterära världen. I 1700-talets tidskrifter och pamfletter har texter med misogyn drag som satiriserar kvinnor en framträdande position, vilket är något Jonas Liliequist tar upp i *Mannens våld och välde inom äktenskapet – En studie av kulturella stereotyper från reformationstiden till 1800-talets början*. Han menar att denna typ av texter kan ses som ett: ”[...] uttryck för en manlig motoffensiv mot de allt livaktigare röster som höjdes i Sverige, liksom på andra håll i Västeuropa, för kvinnors rätt till bildning och en plats i samhällslivet.”²³

2.1 Den framväxande medelklassen

Själv ordet ”medelklass” används för första gången i skrift på svenska år 1792 av kanslirådet Nils von Rosenstein. Denna samhällsklass har tidigare rötter men det är först under den gustavianska tiden som den tar fast form som en självmedveten klass som tagit avstånd från stånd- och privilegietänkandet. Innan ordet ”medelklass” togs i bruk så använde man sig av ordet ”medelstånd” som benämning på denna samhällsklass. Tidigare nämnda Nils von Rosenstein beskriver denna medelklass som den som: ”[...] på alla ställen utgör vad man egentligen bör kalla nation”²⁴

---

²¹ Caine & Sluga (2003) s.26

²² Caine & Sluga (2003)

²³ Liliequist (2001) s.106

²⁴ Carlsson, Sten (1983) s. 14

De goda och dygdiga medborgarna, menade han, stod inte att finna vare sig hos den brutala arbetarklassen eller hos den ytliga och konstlade överklassen utan hos just denna växande självmedvetna skara som inhytte både lågadel, borgare, affärsmän, jordbrukare, litteratörer och präster.²⁵

2.2 Kvinnors rättsliga ställning

Enligt 1734 års lag, liksom under den medeltida landslagen, så var kvinnan juridiskt underställd mannen. Var hon gift så var den äkta maken hennes målsman och var hon ogift så var antingen fadern eller, om han var död, en annan manlig släkting hennes förmyndare.²⁶ Skötandet av den omyndiga kvinnans tillgångar låg på förmyndarens ansvar och det var inte ovanligt att denna myndighetsposition missbrukades och att dessa tillgångar sinade för att de användes till förmyndarens egna behov. Det fanns emellertid en möjlighet för ogifta kvinnor att ansöka om myndighet men det skulle dröja till mitten av 1800-talet innan den gradvisa utvecklingen mot att avskaffa den ogifta kvinnans omyndighet kom igång och först år 1882 blev hon vad det gäller myndighet likställd mannen. Det fanns dock en grupp kvinnor som sett ur ett ekonomiskt perspektiv hade en med männen mer jämställd position; änkorna. Men om de gifte om sig så kom de åter under manligt förmyndarskap. Mannen stod överst i familjehierarkin och enligt normen så var det hans skyldighet att sköta såväl familjens juridiska, ekonomiska som dess sociala trygghet. Mannen hade också rätt att utöva våld i straffande/uppfostrande syfte mot såväl hustru som barn och tjänstefolk.²⁷

---

²⁵ Carlsson, Sten (1983) s. 14

²⁶ Liliequist (2001) s.91 och Ulvros (1996) s.36

²⁷ Ulvros (1996) s.36 och s.211

2.3 Kvinnan (och mannen) enligt Rousseau

Försiktigt även undanvik

All brydsam forskning i gazetten!

Vårt hushåll är vår republik,

Vår politik är toaletten.²⁸

År 1762 publiceras Jean Jacques Rousseaus roman om barnuppfostran *Emile ou de l'Education* (*Emile eller Om Uppfostran*). En roman som fick stor genomslagskraft i hela Europa och som förespråkade fullständigt olika sätt att fostra pojkar respektive flickor. Rousseau menade att kvinnans plats var i hemmet och helst skulle hon helt hålla sig borta från det offentliga livet eftersom hennes blotta närvaro där var nog för att riskera att fresta männen och leda till promiskuitet. Han menade att den sexuella kraften hos mannen var anledning nog till att hålla kvinnan inom hemmets sfär, och om hon höll sig där så behövde hon inte riskera att förlora sin kyskhet. Denna kvinnornas utestängning från den offentliga sfären såg Rousseau som den enda möjligheten till samhällelig och politisk ordning.²⁹

Redan på 1600-talet hade i Frankrike en ny sorts litterär arena vuxit fram: salongerna, där man lyssnade på författare och diskuterade deras verk. Det var oftast kvinnor som höll i salongerna men deltagarna var av båda könen. Salongerna som litterär miljö spred sig och fortsatte att spela en viktig roll under 1700-talet och här hade man även politiska debatter.³⁰ Rousseau menade emellertid att kvinnornas blotta närvaro vid dessa salonger riskerade att hämma de intellektuella diskussionerna.³¹ Hans mening angående kvinnors litterära kunskaper uttrycker han på följande vis:

Om kvinnorna är vad de borde vara, ska de inskränka sig till de saker de förstår, och då skall de fälla riktiga omdömen. Men sedan de upphävt sig till domare i litteraturen, sedan de företagit sig att kritisera böcker och att med all makt själva producera sådana, förstår de sig inte längre på något. De författare, som rådfrågar dessa lärda damer angående sina arbeten, kan alltid vara säkra om att få dåliga råd, och de sprättar, som rådfrågar kvinnorna om sin klädsel, är alltid löjligt utstyrda.³²

---

²⁸ Utdrag ur Anna Maria Lenngrens *Några ord til min k. Dotter, i fall jag hade någon* (1798)

²⁹ Caine & Sluga (2003) s.32

³⁰ Algulin & Olsson (2005)

³¹ Caine & Sluga (2003) s.33

³² Rousseau (1978) s.125

Hans idéer om hur en kvinna respektive en man bör vara och vilka skillnader som finns dem emellan formulerar han på detta sätt:

Det ena av dem måste vara aktivt och starkt, det andra passivt och svagt; det ena måste vilja och kunna, men i fråga om det andra är det tillfyllest, att det gör ringa motstånd. Av denna grundtanke framgår, att kvinnan särskilt är skapad för att behaga mannen. Att även mannen behagar kvinnan, är däremot inte direkt nödvändigt. Hans förtjänst ligger i hans kraft; mannen behagar, i och med att han är stark. Detta är inte kärlekens lag, det medger jag; men det är naturens, och den är starkare än själva kärleken. Om nu kvinnan är skapad för att behaga och för att underkasta sig mannen, måste hon göra sig angenäm för honom istället för att trotsa honom.³³

Men om vi återgår till fostransföreskrifterna i *Emile ou de l'Education*, så menade Rousseau att medan pojken Emile skulle fostras i frihet och i samklang med naturen så skulle flickan Sophie tidigt lära sig: att tygla sina begär, att dämpa sin iver, att ha starkt begränsad frihet (eftersom kvinnor i allmänhet annars riskerar att missbruka den) och att vara underkastad tvång för att tidigt lära sig att lyda andras vilja. Detta är anvisningar som enligt Rousseau generellt bör tillämpas på kvinnor, kvinnor vars lott det är att: ”Inte ett enda ögonblick i sitt liv får de känna sig utan tygel”³⁴.

Anledningen till att Rousseau här ges så stort utrymme är att hans idéer om att kvinnor, av ”naturliga”, samhällsgagnande och moraliska skäl, skulle avskiljas från den offentliga sfären och istället hålla sig i hemmets sfär, fick så stor genomslagskraft. Dessa idéer gav också en bekräftelse av det riktiga i kvinnans juridiskt underordnade ställning.³⁵

2.4 Från en enköns- till en tvåkönsmodell

Under 1700-talet sker, enligt Thomas Laqueur, en successiv övergång från ett enköns- till ett tvåkönsstänkande. Innan dess föreställde man sig kvinnan som en ofullbordad man; en enkönsmodell. I enkönsstänkandet levde också de tusentalet år gamla idéerna vidare om att kroppen har en viss mängd vätska som efter behov omvandlas. En vätskeekonomi som överskrider gränserna mellan könen, där mannens produktion av säd ingår i samma vätskeekonomi som kvinnans produktion av bröstmjölk och menstruationsblod. För att ta ett exempel så föreställdes den bröstmjölk som mödrar producerar bestå av omvandlat blod.

---

³³ Rousseau (1978) s.148

³⁴ Rousseau (1978) s. 165

³⁵ Caine & Sluga (2003) s.30

Laqueur menar att vätskor som säd, mjölk och blod i sig inte var kvinnliga eller manliga, att de inte var grunden till föreställningar om några skarpa gränser mellan könen utan att:

I stället får en fysiologi av utbytbara vätskor och kroppsligt flöde i ett annat spektrum representera frånvaron av ett till genitalierna bundet kön. Ändlösa förändringar, en kakofoni av växelringningar, blir möjliga där den moderna fysiologin skulle skönja klara och ofta könsligt specifika enskildheter.³⁶

I enkönstänkandet föreställdes också kvinnans genitalier vara en inåtvänd, ofullkomlig, kopia av mannens och det skulle dröja till år 1759 innan man avbildade ett anatomiskt korrekt kvinnligt skelett, innan dess hade det bara funnits en mall för människokroppen: den manliga. Den fulländade mannen var slutmålet medan kvinnan stod längre ner på den hierarkiska stegen. Dock fanns det grader av manlighet och både kvinnor och män inordnades enligt denna gradskala vilket medförde att kvinnor kunde tillmäta sig högre grad av manlighet genom exempelvis sin samhällsposition.³⁷ Eller som Laqueur uttrycker det:

Att vara man eller kvinna var att ha en position, en plats i samhällsordningen, att ikläda sig en kulturell roll, inte att organiskt vara det ena eller andra av två ojämförbara kön. Med andra ord var kön före 1600-talet fortfarande en sociologisk kategori, inte en ontologisk.³⁸

Även om tvåkönstänkandet gjorde successiva inbrott så innehade enkönstänkandet fortfarande en dominerande ställning fram till slutet av 1700-talet. Men denna enkönsmodell fick efter hand ge vika för ett tvåkönstänkande där mannen och kvinnan betraktades som biologiskt särskiljda:

Sedan 1700-talet har det dominerande, fast på inget vis universella, synsättet varit att det finns två fasta, ojämförbara, motsatta kön och att mäns och kvinnors politiska, ekonomiska och kulturella liv, deras könsroller, på något sätt grundar sig på dessa ”fakta”. Biologin – den beständiga, ahistoriska, könliga kroppen – ses som den kunskapsteoretiska grunden för normativa påståenden om samhällsordningen.³⁹

Med tvåkönsmodellens inbrott och dess särskiljande av könen så fick legitimeringen av kvinnans underordnade ställning i samhället en biologisk grund att vila på.

---

³⁶ Laqueur (1994) s.50

³⁷ Laqueur (1994)

³⁸ Laqueur (1994) s.21

³⁹ Laqueur (1994) s.19

3. Tidigare forskning

Det finns en rad studier som berör, ur olika aspekter, kvinnors liv, villkor och leverne under denna period. Studier som med sina skilda fokus har det gemensamt att de kastar ett ljus över den 1700-talskvinna ur borgerligheten vars ideala egenskaper sedan i praktiken skall analyseras utifrån källmaterialet. De olika temarubrikerna har jag valt av den enkla anledningen att de berör olika faser i en kvinnas liv, faser som är väsentliga att studera dels för att de är viktiga stadier i många människors liv: bildning, äktenskap och arbetsliv och dels för att man genom att studera vilken position kvinnor hade eller ansågs skulle ha inom dessa olika stadier kan blotta mer generella inställningar till kvinnan och hennes plats i samhället.

3.1 Kvinnors bildning

*Med läsning öd ej tiden bort –
vårt kön så föga det behöver,
och skall du läsa, gör det kort.
Att såsen ej må fräsa över!⁴⁰*

Vilka bildningsideal som under denna tid rådde för borgerlighetens kvinnor tar Eva Helen Ulvros upp i *Fruar och mamseller* där hon har studerat dagböcker och brev skrivna av kvinnor från svenska borgerliga familjer mellan åren 1790-1870. Hon menar att allt eftersom männen i detta samhällsskikt skaffade sig högre utbildningar så blev glappet mellan mäns och kvinnors bildning allt större och allt mer tydligt vilket mot 1700-talets slut medförde resonemang om att kvinnorna borde och skulle få viss bildning, dock inte med intentionen av förberedelse inför ett framtida yrkesliv utan en bildning syftande till att skapa representativa hustrur och mödrar, ett ändamål som levde kvar långt in på 1800-talet. Det var också under 1700-talet ovanligt att borgerlighetens kvinnor behärskade andra språk än sitt modersmål och det skulle dröja en bit in på 1800-talet tills språkstudier ingick som en del i dessa kvinnors bildning.⁴¹

---

⁴⁰ Utdrag ur Anna Maria Lenngrens *Några ord til min k. Dotter, i fall jag hade någon* (1798)

⁴¹ Ulvros (1996) s. 36, s. 174

Att kvinnorna skulle bildas var med andra ord inte ett självändamål i sig utan en anpassning efter männens ökade bildning; mannens behov av representativa hustrur och inte kvinnans behov av kunskapsinhämtning var ledstjärnan.

3.2 Från förnuftsäktenskap till kärleksäktenskap

*När sig en kvinna nitisk ter
Att stater styrselsätt rannsaka,
Gud vet, så tycks mig att jag ser
En skäggbrodd skugga hennes baka.*

*Nej, slika värv ej stå oss an:
Låt aldrig dem din håg förvilla!
Du skall bli gift - då vill din man
Med tacksambhet min lärdom gilla.⁴²*

Hittills har vi med andra ord funnit en kvinna ur 1700-talets borgerlighet som idealiskt sett har en bildning ämnad att forma henne till en god hustru och moder, vilket leder oss vidare till hur grunderna varpå äktenskapet vilade såg ut under denna tid. Fram till mitten av 1700-talet så var äktenskapet inte enbart en angelägenhet för den man och kvinna som skulle ingå det. Äktenskapet var en förbindelse som involverade fler än de ingående parterna eftersom det sågs som grundförutsättningen för släktens fortlevnad och således ett ämne av vikt som styrdes av föräldrarna och som skulle initieras med förnuft, eftertänksamhet och rationalitet i val av passande partner. Kärleken var inte den grund varpå äktenskapet vilade i inledningsskedet utan den menades växa fram allt eftersom tiden led. Så småningom, ungefär från mitten av 1700-talet, så övergår dock äktenskapen allt mer från att bygga på förnuft till att vara baserade på kärlek och det egna valet, dock med en partner ur en passande samhällsklass och med en passande ekonomi, så det var inte fråga om att fullständigt lämna förnuftet därhän. Att det blev allt vanligare att kärleken låg till grund för äktenskapet innebar inte att föräldraarrangerade äktenskap upphörde att varken existera eller accepteras men den formen av äktenskap blev mindre dominerande när det nya kärleksidealet kom in i bilden. Det är denna övergång, och hur de nya kärlekskraven

---

⁴² Utdrag ur Anna Maria Lenngrens *Några ord til min k. Dotter, i fall jag hade någon* (1798)

påverkade unga kvinnor under denna tid, som Eva Lis Bjurman har studerat i *Catrines intressanta blekhet* (1998).⁴³

Bjurman menar att det nya kärleksäktenskapet medförde nya krav och ideal att söka anpassa sig till för de unga kvinnorna, krav som kunde synas mot varandra stridande och i det närmaste oförenliga, eller som Bjurman uttrycker det: ” Man skulle vara bildad, men inte lärd. Bildad men samtidigt ett oskrivet blad. Man skulle vara beredd att älska, men akta sig för passionen. Man skulle älska, men samtidigt vara kallt kalkylerande.”⁴⁴ Bjurman menar att dessa ideal kunde innebära en viss kluvenhet för unga kvinnor i färd med konstruerandet av den egna identiteten. Föräldrar som själva ingått äktenskap med socioekonomiska aspekter som grund kunde opponera sig mot att få stiga tillbaka från sin tidigare så starka position som ansvariga för släktens fortlevnad för att allt mer hamna i periferin när det var dags för deras barn att välja äktenskapspartner, allra helst om barnens val av partner kom ur en annan, en lägre, samhällsklass. Om man så gick ännu ett steg från föräldrarnas inflytande och ingick äktenskap utan deras vetskap så innebar det, som Kari Telste, i sin undersökning av kopplingarna mellan kön, våld och sexualitet i 1800-talets Norge, uttrycker det: ”[...] en utmaning av föräldrarnas auktoritet och ett överskridande av tidigare tiders sociala, kulturella och religiösa konventioner för giftermål.”⁴⁵ Övergången, om man nu kan tala om en sådan då båda typerna av äktenskap existerade parallellt men med en successiv ökning av de kärleksbaserade äktenskapen under denna tid, från äktenskap byggda på förnuft till äktenskap byggda på kärlek skedde med andra ord inte alltid konfliktfritt med en föräldrageneration fast i förnuftstänkande och en yngre generation som sökte passa in i de nya kärleksidealen.

---

⁴³ Bjurman (1998).

⁴⁴ Bjurman (1998) s.66

⁴⁵ Telste (2001)

3.3 Kvinnan som hustru och moder

*Se denna mor i huslig krets,
Som vet sitt sanna kall bevaka,
Fullt med den ärelust tillfreds,
att vara värdig mor och maka!⁴⁶*

Eva Helen Ulvros beskriver hur tidens modersideal såg moderskapet och fostran som något av en högre kallelse och att det fanns en syn på kvinnan som bärare av högre moraliska egenskaper än mannen, egenskaper som kvinnan förväntades föra över till både make och barn.⁴⁷

Christine Bladh har studerat hur det sena 1700-talets familjestruktur såg ut i Stockholm och fokuserar kvinnans position i denna struktur. Hon menar att det var mycket svårt för äkta makar att få skilsmässa enligt 1734 års lag och att: ”Familjen var den enhet som samhället vilade på. Den rådande lagstiftningen utgick från det gifta paret. Att leva tillsammans ogifta var inte tillåtet och det var straffbart att föda barn utanför äktenskapet.”⁴⁸ Hon beskriver också vilken problematik denna straffbarhet kunde innebära i form av ogifta mödrar som i desperation tog livet av sina nyfödda barn av rädsla för den förnedring och skam det innebar att vara en ogift mor. År 1778 stiftades emellertid en lag som något kom att underlätta för dessa mödrar. Lagen, som kallades barnamordsplakatet, innebar bland annat att barnmorskorna inte tilläts att fråga efter vem barnets far var, vilket de tidigare haft skyldighet att göra, och att de ogifta mödrarna tilläts vara anonyma både vid förlossning och i de fall då de valde att lämna sitt barn till ett barnhus. Bladh menar att barnamordsplakatet också innebar ett ökat mått av frihet för kvinnorna i så motto att det nu öppnades en möjlighet att leva som ensamstående mor utan att bestraffas för det och utan att behöva övertala en motvillig man till att ingå äktenskap. Christine Bladh menar dock att trots denna straffbefrielse i lagstiftningen så kunde det i praktiken ändå innebära att många ensamstående mödrar var tvungna att lämna ifrån sig sina barn av ekonomiska skäl.⁴⁹

Om vi så går vidare från de ogiftas barnaalstrande till de giftas barnlöshet så visar Maja Larsson en intressant aspekt på vem som *inom* äktenskapet ansågs ansvara för fertiliteten. Larsson har i

---

⁴⁶ Utdrag ur Anna Maria Lenngrens *Några ord til min k. Dotter, i fall jag hade någon* (1798)

⁴⁷ Ulvros (1996) s. 240

⁴⁸ Bladh (1998) s.73

⁴⁹ Bladh (1998) s. 73-76

*Den moraliska kroppen – Tolkingar av kön och individualitet i 1800-talets populärmedicin*⁵⁰, som titeln anger, studerat hur idéer om kön återspeglas i medicinsk litteratur. Hon menar att både vetenskap och kyrka under 1700-talet ansåg att det främsta målet för äktenskapet var barnavel, att infertilitet kunde vara skäl nog att få skilsmässa och att man i medicinsk litteratur från denna tid kan se hur ansvaret för det ofruktsamma äktenskapet främst söks hos mannen. Det var mannens sexualitet och fertilitet som var den dominerande men det var också huvudsakligen hos mannen man letade efter orsakerna vid barnlöshet.

3.4 Kvinnor i arbete och i det offentliga livet

*Bliv vid din bågsm, dina band,
Stick av ditt mönster emot rutan
Och tro, mitt barn, att folk och land
Med Guds hjälp styras oss förutan!*⁵¹

Kekke Stadin, som i *Stånd och genus i stormaktstidens Sverige* (2004) undersöker hur könsrollerna såg ut i Sverige under stormaktstiden, menar att man kan se en förändring av ämbetsmannahustrurnas roll i arbetslivet från och med 1600-talets slut. Från att ha varit delaktiga i sina makars arbete, och på så sätt bidragit till försörjningen, föreskrev de nya idealen under 1700-talet att kvinnans och mannens sfärer skulle separeras och kvinnans arbetsinsats sågs som opassande. Vad den nya tidens kvinna ur borgerligheten ansågs behöva var ett stilla liv inom hemmets fyra väggar för att klara sin huvuduppgift: barnafödandet. Hemmets sfär var nu kvinnans hela värld vilket innebar både att försörjningsbördan helt lades på mannen och att kvinnan vid mannens död kunde möta stora svårigheter att klara sig ekonomiskt.⁵²

Dessa försörjningssvårigheter beskriver även Eva Lis Bjurman. Hon skildrar hur det vid 1800-talets början fanns ett ökande antal ogifta kvinnor som hade svårigheter att försörja sig eftersom den form av arbete som var accepterat för borgerlighetens kvinnor: hemmaproducerad sömnad och brodyr alternativt arbete som guvernant eller husmamsell, antingen gav för lite betalt eller så var arbetstillfällena för få. Ökade krav uttalades för att vidga arbetsmarknaden för kvinnorna.

---

⁵⁰ Larsson (2002)

⁵¹ Utdrag ur Anna Maria Lenngrens *Några ord til min k. Dotter, i fall jag hade någon* (1798)

⁵² Stadin (2004)

Krav som det dock skulle dröja innan de fick ett genuint gehör och genomslag på arbetsmarknaden.⁵³

Genom dessa olika studier växer konturerna fram av en kvinna vars bildning syftade till att göra henne till en god hustru och moder. En kvinna som hade stora svårigheter att själv klara sin försörjning och som i och med de nya kärlekskraven inför äktenskapet hade att anpassa sig efter de nya idealen men samtidigt ha i åtanke, och farhåga, sin framtida försörjning. Hur skulle hon förhålla sig å ena sidan gentemot sina föräldrar och deras vilja till inflytande vid val av partner ur en passande socioekonomisk krets och å andra sidan den nya tidens krav på att kärlek borde vara grunden varpå äktenskapet vilade? Hon ansågs inneha högre moraliska egenskaper än mannen och om hon då föll från detta högre plan, denna piedestal, och exempelvis fick barn innan hon var gift så var fallet och skammen något hon till stor del fick bära själv. Att försöka leva upp till alla de förväntningar och krav på hur en kvinna borde vara, krav som kunde synas oförenliga och omöjliga att leva upp till om man ville söka tillfredsställa både den äldre generationens förväntningar och den nya tidens ideal, förefaller inte ha varit helt bekymmersfritt.

Så från att ha fått en bild av 1700-talskvinnans villkor kan vi gå vidare till att söka henne i källmaterialet, eller snarare söka efter vilka ideala egenskaper hon tillskrivs och huruvida det finns en motbild, det vill säga en kvinna som innehar icke-önskvärda egenskaper och i så fall vilka dessa är.

4. Metod

Vid bearbetningen och analysen av materialsamlingen kombinerar jag olika tillvägagångssätt. Egenskaper som tillskrivs kvinnor sorteras ut fördelat på två kategorier: de egenskaper som framställs som föredömen, som positiva, och de som framställs som dessa föredömens motsats, det vill säga en motbild. Vad som söks efter är om det finns något gemensamt mönster i framställandet av egenskaper tillskrivna ”den goda kvinnan” och hur hennes motbild, hennes motsats, i sådana fall ser ut? Ett visst mått av tolkning måste även till för att göra materialet rättvisa, det vill säga att utifrån de situationer vari kvinnorna i texterna beskrivs, eller de situationer varur de agerar se de tillskrivna egenskaperna. Detta måste tas med i beräkningen vid analysen för att inte riskera att göra en allt för statisk tolkning baserad enbart på egenskaper tagna

---

⁵³ Bjurman (1998) s.85

ur sitt sammanhang, vilket leder oss vidare till de underfrågor som motiveras av de områden som behandlas i tidigare forskning.

Utöver de övergripande frågorna om vilka egenskaper som tillskrivs den ideala kvinnan och vilka som tillskrivs hennes motbild så ger läsningen av vad tidigare forskning visat även skäl för frågorna om huruvida det i källmaterialet går att utläsa ståndpunkter kring kvinnors: bildning, moderskap, äktenskap och arbetsliv. Så utöver ett sökande efter ideal- och motbild så tillkommer även underfrågorna om inställningen till kvinnornas position i dessa olika faser av livet.

5. Analys

Som tidigare nämnts, men som för tydlighetens skull tål att upprepas, så söker jag efter vilka egenskaper som synes eftersträvansvärda respektive icke-önskvärda hos kvinnan för att på så sätt se om det går att finna en ideal- samt en motbild av henne i materialet. I materialet söks även efter huruvida det går att utläsa uppfattningar om kvinnor i de olika skeden av livet som underrubrikerna i ”Tidigare forskning” belyser. För att klarlägga i vilka sammanhang de vanligast förekommande tillskrivna egenskaperna förekommer så kommer jag kontinuerligt diskutera de olika texterna i stället för att ge en ”egenskapsstatistik”. Titlarna har av praktiska skäl förkortats men deras fullständiga namn ges i källförteckningen med den använda förkortningen inom parentes.

5.1 Kvinnors egenskaper: ideal- och motbild

Gemensamt för flera av texterna är att de lyfter fram naturlighet som en positiv egenskap och fåfänga som något negativt. I texten *Om Unga Fruntimmer, Som hafwa Friare* så är skribenten upprörd över kvinnor som är obeslutsamma när de får giftermålsanbud och anför flera argument för att förmå dessa kvinnor att komma till insikt om det befängda i deras beteende, bland argumenten står att läsa bland annat att:

Först skulle jag önska de Sköna besinnade deras dagars snälla flygt. Lifwet är icke tillräckeligt för den Behagsjuka at göra bruk af alla sina konster. Et för mycket betänksamt Fruntimmer faller ned i grafwen, innan hon ännu hunnit afgöra, hwad parti hon skal taga.⁵⁴

För det andra, wille jag at unga Fruntimmer betänkte, at om lifwets period är kort, så är skönhetens oändeligen kortare. Det wackraste ansigte skrynklar sig på få år, och förlorar så snart sin fågring och glans, at wi näppeligen hafwe tid at beundra densamma.⁵⁵

---

⁵⁴ *Om Unga Fruntimmer, Som hafwa Friare* (1790), opaginerad

Och att:

Ändteligen bör en willrådig besinna den fara hon löper at blifwa kär wid sextio års ålder, så framt hon icke i tid befriar sig ifrån sina twifwelsmål och betänkligheter. Det gifwes nämligen en slags efterhöst, en Apa af Wären, om jag så får lof at säja, hwilken undertiden regerar i et käringebröst, och gör henne til det löjligaste kräk under solen. Jag ber at de willrådiga wille tänka derpå.⁵⁶

Efter dessa rader med starkt misogyn drag om villrådiga skönheter som väntar så länge på att acceptera ett frieri att de riskerar att bli både fula och infertila, så följer förklaringen att det inte är den ”naturliga” blygsamheten hos kvinnorna som kritiseras utan de kvinnor som, trots att förnuft och tycke manar dem att tacka ja till ett frieri, dröjer med att besluta sig. Därefter följer ett annat brev som inleds med: ”Bewis att fruntimren ofta äro skönare än de borde wara, uti et bref ifrån en Borghersman, som gerna will skiljas wid sin hustru.”⁵⁷ En man ur borgerligheten som vill skiljas från sin hustru och som skäl bland annat anför att han blivit bedragen såtillvida att han trott sig vara gift med en skönhet men att det i själva verket var fråga om en kvinna skicklig i konsten att sminka sig:

För at icke längre hålla Er i twifwel, skall jag rent ut säja, at jag will tala om Demoiseller som sminka sig. Det är några ibland dem så utlärda i den saken, at om de endast fått af Naturen hjelpeliga ögon, så kunna de sedan genom egen idoghet gifwa sig wackert bröst, röda läppar, kinder af rosor och liljor, och ögonbrun dragna efter lineal. Angående min kära maka, så har wäl ingen karl någonsin warit mera kär, än jag war i hennes wackra panna, alabasterhals och sköna armar, icke mindre än i hennes glänsande swarta hår; men jag har blifwit obeskrifligen förwånad, då jag fann at alt detta war endast konstwerk. Hennes hy är så skrynklig genom bruket af rödt och hwitt, at man om morgonen wid dess upwaknande knapt skulle tro henne wara så ung [...]⁵⁸

Detta brev som skildrar kvinnor som fåfänga och bedrägliga uppfattar jag som ett sätt att söka få kvinnor att ändra sitt beteende till att blir mer återhållsamma både vad det gäller sitt sätt att vara och sätt att se ut, och föreställningen om att de publicerade breven inte skulle vara autentiska förstärks med detta brev; mannen har varit tillsammans med kvinnan nog länge för at få ett barn tillsammans med henne men har trots det inte upptäckt hennes ”rätta” utseende tidigare. Intressant att notera är även det faktum att både denna besvikna make och författaren som förfasade sig över de villrådiga kvinnorna nämner kvinnornas skrynkliga hud; är det manne en och samma skribent? Vad de tycks vilja komma åt är den kvinnliga fåfängan samt den makt, om

---

⁵⁵ *Om Unga Fruntimmer, Som hafwa Friare* (1790), opaginerad

⁵⁶ *Om Unga Fruntimmer, Som hafwa Friare* (1790), opaginerad

⁵⁷ *Om Unga Fruntimmer, Som hafwa Friare* (1790), opaginerad

⁵⁸ *Om Unga Fruntimmer, Som hafwa Friare* (1790), opaginerad

man nu kan tala om makt gällande omyndiga personer, kvinnorna hade att själva besluta huruvida de skulle acceptera ett frieri eller ej. Mot dessa bedrägligt fåfänga kvinnor ställs den naturliga kvinnan vilket vi kommer att få se flera exempel på.

I de två svaren på ett friarbrev i *Julklapp til Friaren* lyfts det naturliga fram men här är det uttryckt som ”okonstlad” och ”flärdfri”. I de två kärleksbrev, eller snarare svaren på en äktenskapsannons, som sägs vara skrivna av två kvinnor så kan man även utläsa andra egenskaper som är önskvärda/icke-önskvärda hos kvinnor, här står bland annat: ”[...] och hwem wet icke, at en tillbjuden Kärlek från vår sida [kvinnors sida, min anm.], i stället för wäntad egenkärlek, upwäcker gemenligen bara wämjelse och afsky hos det manliga släktet?”⁵⁹

Kvinnor ska således inte ta första steget, inte vara framfusiga och skribenten uttrycker en oro för att framstå som alltför initiativtagande. I breven ser man också hur tystlåtenheten är en eftersträvansvärd egenskap hos kvinnor, som exempel avslutas det första brevet med orden: ”Mit bref, har mig emot förmodan ändå råkat blifwa för långt: Jag tycker mig redan höra, at Ni lär kalla mig en pladerska, som aldrig kan uphöra.”⁶⁰

Här finns också tecken på en medvetenhet om att kvinnlig fåfänga inte är önskvärd hos en kvinna, att det inte är något att skylta med men att skribenten ändå vill visa att hon bryr sig om hur hon ser ut: ”Jag är nog benägen at putsa och kläda mig wackert, antager gerna något nytt mode som behagar mig, dock likwäl är jag ingen putsdocka.”⁶¹

I *Om Unga Fruntimmer Som Gifva sig* där en dotter vädjar till sin far om förlåtelse för att hon gift sig utan faderns medgivande, så framkommer idealen i den manliga förläggarens tvåradiga förord där han menar att texter där skribenten har en naturlighet i sätt att uttrycka sig är att föredra framför texter där ”Qwickheten lyser”, det okonstlade eftersträvas som vi ser även i sätt att uttrycka sig. I övrigt beskrivs inte explicit några kvinnliga egenskaper annat än lydighet vilket skribenten/dottern brustit i. Lydighet/olydighet är för övrigt något också texten *Bref från en okänd til en Far tar upp*.

Även i Linnés avhandling *Amman såsom styvmoder* framhålls naturligheten men här gäller det mer den rent kroppsliga naturligheten: en sund ”naturlig” kropp i motsats till en kropp som är

---

⁵⁹ *Julklapp til Friaren* (1790) s.7

⁶⁰ *Julklapp til Friaren* (1790) s.13

⁶¹ *Julklapp til Friaren* (1790) s.10

korsettsnörd enligt tidens mode, och följaktligen ”onaturlig”, likaså skall denna naturliga kropp inta näring i form av en sund diet utan överdåd, kroppen skall vara välnärd men inte övernärd.

Fastän naturlighet inte explicit uttrycks som en eftersträvansvärd egenskap i *Det Olyckliga Svenska Fruntimmerets Böne-skrift* så framhåller skribenten av denna text, som kallar sig Fru D**, sin negativa inställning till både pråliga fruntimmer som tycker om ”nipper och granlåt” och ”lärdomsfruntimmer”. Och bland de råd som ges av en make till sin hustru om hur hon bör gå tillväga vid uppfostran av sin dotter⁶² så framhålls att modern skall vara oförställd och att dottern skall vårda sitt inre mer än sitt yttre och, vilket även Linné framhöll som viktigt, hålla en sund diet.

Texten *Berättelse Om en Spanior* är utformad som en sorts råd till kvinnorna om hur de skall bete sig men är i slutändan mer av en varning till männen genom den sedelärande berättelsen om den troskyldige och hederlige mannen som ingått ett resonansäktenskap och som blir bedragen av sin listiga hustru: lita inte på kvinnorna och följ inte deras råd för de är bedrägliga och allt för lätt påverkade av flärd och smicker. Såvitt du inte är den typ av kvinna som kunna kallas ”salamander” (opåverkbar och kall) så skall du följaktligen inte ha något umgänge med män annat än make, fader, broder. Texten riktar sig till kvinnor som är:

[...] sammansatte av kött och blod, och som tro sig underkastade mänskliga naturens swagheter. Til dessa ställer jag mitt tal, och råder dem til et helt annat upförande, samt at, så mycket någonsin möjligt är, undwika alt hwad Skriften kallar frestelse, och werlden tilfalle.⁶³

Idealet fås med andra ord genom en spegling av motbilden: den ideala kvinnan bör vara allt som inte motbilden är. Motbilden är de kvinnor som innehar ”en wiss naturlig kyla”, ”beundrar Franska upfostringssättet”, ”fördömer swartsjukan”, ”är en ifrig förfäkterska af fria och otvungna maner”⁶⁴ och som umgås vänskapligt, exempelvis genom promenader i månskenet eller genom att spela spel, med män. Hon ”lefwer i et oöfwerwinnerligt oskulds och enfaldighets tilstånd”.⁶⁵ Kvinnor som inte vet bättre, som inte inser riskerna med ett dylikt sällskapligt beteende och umgänge ses med andra ord som mer eller mindre omdömeslösa och oförståndiga.

---

⁶² *Julklapp Til Fruntimren* (1786)

⁶³ *Berättelse Om en Spanior och hans Fru* (1790), opaginerad

⁶⁴ *Berättelse Om en Spanior och hans Fru* (1790), opaginerad

⁶⁵ *Berättelse Om en Spanior och hans Fru* (1790), opaginerad

Återigen får vi sålunda möta en syn på kvinnor som benägna att hemfalla åt ”nipper och grannlåt”, här uttryckt som ”flärd” men innebörden är densamma. Kvinnor som ägnar sig åt sitt yttre tycks synonymt med en avsaknad av ett utvecklat inre, avsaknaden av ett själsligt djup. De är också kyliga och alltför fria i sitt umgänge med män, samt innehavare av den hittills icke nämnda egenskapen: bedräglighet. Kvinnor av denna sort kan man inte lita på vilket är lite av samma tema som berättelsen *Belöning för Otidig Svartsjuka* berör. Här får vi möta en äldre man som gift sig med en mycket yngre skönhets och som vad tiden lider utvecklar en svartsjuka mot henne. Initialt så beskrivs hon vara bland annat: ärbär, anständig, ärlig och dygdig, men allt eftersom svartsjukan griper tag i maken så tillskriver han henne mer negativa egenskaper. Hustrun, som heter Ferdinanda, ges så småningom epitetet ”den listiga Ferdinanda”.

Förutom de initiala ideala egenskaperna så beskrivs hustrun som listig, munter, belevad, samt att hon älskade nöjen och hade en ”särdeles smak för flyktighet” vilket gjorde maken svartsjuk. Nu kan man kanske tycka att flera av dessa egenskaper inte är så värst negativa men utifrån det sammanhang de beskrivs; när förtroendet för den unga hustrun övergår i misstro så anas att det inte är några positiva sidor hos hustrun utan istället de egenskaper som gör att maken anser att hon inte längre är att lita på. Så småningom när svartsjukan vaknat till liv i makens bröst så angriper den även hustruns yttre, hennes bestyr med ”nipper och grannlåt”: ”Et Fruntimmer smickrar sig snart med ett falskt sken av hopp, och gör ofta stora uträkningar på sin skönhet.”⁶⁶ Och: ”Ju wackrare et Fruntimmer är, ju mindre blifwer hon ledsen, at sitta wid sit nattduksbord. Spegeln är en hemlig rådgifware, hwars smickrande hyckleri hon gerna tager emot.”⁶⁷

Återigen möter vi alltså kritiken mot den onaturliga kvinnan, hon som inte är att lita på, hon som hemfaller åt fåfängan och inte vet bättre än att lita till sitt yttre. En kvinna att lita på och som inte ägnar sig åt ”nipper och grannlåt” finner vi däremot i jesumodern Maria i *Det Ädlaste Hjerta i Qvinno-Bröst*, hon beskrivs som tillgiven, ädelsinnad, dygdig, älskansvärd och ömsint både till sätt att vara och sätt att tala. Ömsinthen är en egenskap som återkommer även i flera av de andra texterna⁶⁸ liksom dygdigheten⁶⁹, men även blygsamhet alternativt ödmjukhet är egenskaper som betonas⁷⁰ såsom även ärlighet och uppriktighet⁷¹.

---

⁶⁶ *Belöning för Otidig Svartsjuka* (1795) s.14

⁶⁷ *Belöning för Otidig Svartsjuka* (1795) s.14

⁶⁸ Förekommer i: *Bref från en okänd til en Far* (1771), och i: *Julkapp til Friaren* (1790) samt i: *Det Olyckliga Svenska Fruntimmers Böne-skrift* (1770)

⁶⁹ Förekommer i: *Om Unga Fruntimmer Som Gifva sig* (1790), *Amman såsom styvmöder* (1947), *Det Olyckliga Svenska Fruntimmers Böneskrift* (1770), samt i: *Julkapp Til Fruntimren* (1786)

⁷⁰ Förekommer i: *Om Unga Fruntimmer, Som hafwa Friare* (1790), och i: *Det Olyckliga Svenska Fruntimmers Böne-skrift* (1770) samt i: *Julkapp Til Fruntimren* (1786)

De positiva egenskaper som diskuterats hittills är inte de enda förekommande i materialsamlingen men det är de som är mest frekventa. En egenskap som endast uppträder i en eller två texter, tas inte upp till diskussion eftersom det är en ideal- och en motbild som söks och för att få en så tillförlitlig föreställning som möjligt av hur dessa såg ut så försöker jag i möjligaste mån undvika att ta upp enskilda egenskaper om det inte är så att egenskaperna är synonyma. Under de rubriker som längre fram i analysen belyser hur materialsamlingen beskriver kvinnor i olika faser av livet, så kommer emellertid fler egenskaper att träda fram.

I texten *Förslag Til Understöd för Fattiga Föräldrar* så framkommer till skillnad mot i övriga materialsamlingen inga specifika kvinnoideal utan snarare ett människoideal och dess motbild. De eftersträvansvärda, positiva egenskaperna som lyfts fram är: Gudsfruktan, dygdighet, arbetsamhet, flitighet och eftertänksamhet medan lättja, håglöshet och smak för fåfänga nöjen placeras på den negativa sidan. Här tillskrivs företrädare för båda könen de negativa egenskaper som i de andra texterna mer specifikt tillskrivs kvinnorna, vilket kanske kan ha att göra med att det är företrädare för en högre samhällsklass som skildrar en annan, lägre, samhällsklass. Att de det handlar om, de fattiga, därför inte särskiljs på samma sätt, att det mer blir en klassfråga än en könsfråga, att hela gruppen av fattiga för sig anses besitta vissa egenskaper och att en könsuppdelning därför inte är lika intressant? Det är inte en fråga som jag kan besvara men det är ändå värt att notera att exempelvis en egenskap som lättja annars endast tillskrivs kvinnor i materialsamlingen.

När vi nu är inne på negativa egenskaper så är, förutom de tidigare nämnda egenskaperna, lättja ett negativt karaktärsdrag som omnämns i, förutom den ovannämnda, ytterligare två av texterna⁷¹. Speciellt intresseväckande blir denna egenskap i *Julkapp Til Fruntimren* där lättjan får sällskap av: högfärd, girighet, bitterhet, vrede, fåfänga, dårskap, hålla på med fruntimmers ”konstgrepp” (överflödig grannlåt) samt kallsinnighet: vilket i det närmaste är en uppräknig av åtminstone fyra av Bibelns sju dödssynder och i samma text varnas även för ytterligare en: frosseri, således en motbild i det närmaste baserad på Bibelns dödssynder. Är det kanske så att tidens kvinnoideal står att finna i motsats till dessa bibliska synder?

---

⁷¹ Förekommer i: *Belöning för Otidig Swartsjuka* (1795), och i: *Julkapp til Friaren* (1790) samt i: *Julkapp Til Fruntimren* (1786)

⁷² Förekommer i: *Amman såsom styvmöder* (1947), och i: *Julkapp Til Fruntimren* (1786)

Nej, vi finner kanske inte ett kvinnoideal som står i exakt motsats till de sju dödssynderna: högmod, girighet, vällust, avund, frosseri, vrede och lättja, men med dem i åtanke så synes den ideala kvinnobild som träder fram i materialsamlingen med sin: okonstlade naturlighet, återhållsamhet till sätt att vara och sätt att uttrycka sig, dygdighet, ärlighet, blygsamhet, ömsinnet, tystlåtenhet, flärdfrihet samt hållande en sund diet fri från överdåd, vara åtminstone påverkad av dessa. Likaså synes motbilden återspegla en del av dessa synder. Och en motbild som till delar backas upp med hjälp av bibliska argument gör det kanske svårare för kvinnor vid denna tid att ta sig ur de omslutande ramar som den ideala bilden skapar med risk för att ses som okristliga. Det kvinnliga motidealet, den motbild, som framträder beskriver en kvinna som är: fåfång, förställd, flärdfull, lättjefull, vällustig, och bedräglig. Fåfången som omnämns i flera av texterna kontrasteras mot de eftersträvansvärda egenskaperna återhållsamhet och naturlighet. När nu en ideal- och en motbild tagit gestalt via de olika texterna så går vi vidare till att söka efter vad materialet har att säga om synen på kvinnors bildning, förnufts- och kärleksäktenskap, rollen som mor och hustru samt deras villkor på arbetsmarknaden.

5.2 Kvinnors bildning

”Äro wi då Jordens Styf-barn? Hwarföre skal Wisdoms-mjölken just ryckas undan våra munnar?”⁷³ Detta frågar sig en kvinna ur borgerligheten i *Det Olyckliga Svenska Fruentimrets Böneskrift*. Här möter vi en person som vädjar om att kvinnor ur hennes samhällsklass skall få tillgång till utbildning anpassad efter deras behov och att arbetsmarknaden skall bli bredare för dem. Hon menar att kvinnor fostras till att tuga, hon är kritisk till detta och ser det som en del i ett politiskt spel för att hålla kvinnor tillbaka. Hon för kvinnornas talan i utbildningsfrågan men är samtidigt mån om att inte framställa sig själv som ett ”lärdomsfruntimmer” utan hon vill ha utbildning men för att de skall bli goda hustrur och mödrar och inte för att bli ”lärdomsfruntimmer”, som anses negativt. Utbildningen skall inte ske så mycket för kvinnornas som för männens skull:

Här är med rätta ingen brist på Universtiteter för våra herrar, men ingen kommer i håg, at all den kundskap de där få, och all den inkomst de dermed komma at förwärfwa sig, lämnas en gång tör hända uti et wettlöst Fruntimmers händer; och blir således hans Ungdoms möda krönt med en bitter framtid.⁷⁴

Hon uttrycker en kritik mot den nuvarande bildningen i franska som ”inte kryddar någon soppa”, vad som istället borde eftersträvas, menar hon, är en utbildning kopplad till verkligheten, det vill

---

⁷³ *Det Olyckliga Svenska Fruentimrets Böneskrift* (1770) s.4

⁷⁴ *Det Olyckliga Svenska Fruentimrets Böneskrift* (1770) s.8

säga en som gör kvinnorna till goda hustrur och mödrar. Det är en praktisk utbildning, inte en teoretisk som eftersträvas. En utbildning som inte sker i konkurrens med männen utan som ett komplement och en hänsyn till deras väl och ve. Denna kvinna är nog med att påpeka att hon vet sin plats och att hon inte har för avsikt att klampa in på männens domäner:

Wi begära ingalunda, at med lystna ögon titta in i de Lärdas hemligheter; wi lämna gärna dem, som wederbör det beswäret, fylla sin hjerna med Theoretiska Wetenskaper, och åstunda inga andra insigter, än dem wi med all nit kunna werkställa, och dymedelst göra oss nyttiga til de skyldigheter Naturen oss pålägger [...]⁷⁵

Detta kan kanske te sig motsägelsefullt med moderna ögon mätt: att vilja ha en utökad bildning men i syfte att underlätta i den position kvinnor som hon själv befinner sig i, inte för att ta sig vidare från ett liv avgränsat från en högre utbildning till en annan nivå och få en bildning likvärdig männens. Men kanske är det ett sätt att inte avskräcka genom att ivra för förändringar som går allt för långt ifrån de ideala föreställningarna om kvinnans plats i samhället som hemmavarande maka och mor. Liknande resonemang, att utifrån ett särartstänkande vilja få till stånd förändring, fördes också av andra förkämpar för kvinnors rättigheter under 1700-talet, till exempel så bygger Mary Wollstonecraft (1759-1797) sin argumentering för krav på medborgarskap samt juridiska och politiska rättigheter, på hävdande av moderskapet som grund för detta.⁷⁶

Som argument för att kvinnor skall få denna praktiska utbildning, som enligt skribenten borde ske i särskilda hushållsskolor, anför hon bland annat risken att fördärva andra hälften av befolkningen (männen) samt viljan att gagna landet, landets väl och ve. Vi får också möta en kritik mot männen som klagar över brist på förståndiga hustrur utan att göra något åt saken, vilket hon uttrycker med en slående metafor:

Det förekommer oss nog twetydigt hos det wisare könet, at de med så mycken nit söka, at beröfwa oss vårt förnuft, och likafult åstunda förnuftiga hustrur, och klaga öfwer deras brist i landet. Hwad skulle man säga om den Bildt-huggaren, som illa til-yxade et beläte, och sedermera wredgades deröfwer, at det ej sjelf skapade sig bättre.⁷⁷

I denna text möter vi en röst som är starkt kritisk till förhållandena i samhället för kvinnor ur borgerligheten. Det är en röst som vill att förändringar skall till men att kvinnans position som

---

⁷⁵ *Det Olyckliga Svenska Fruentimrets Böneskrift* (1770) s.4

⁷⁶ Caine & Sluga (2003) s. 18, s.40-41

⁷⁷ *Det Olyckliga Svenska Fruentimrets Böneskrift* (1770) s.6-7

underlägsen mannen ändå skall bevaras. Det förekommer inget egentligt ifrågasättande av männens högre ställning i samhällshierarkin utan snarare förmedlas att skribenten vet sin plats men vill utöka dess yta något utan att för den skull inkräkta på männens samhällsutrymme. Utbildning med praktisk inriktning efterfrågas och de franska språkkunskaperna avfärdas. En tolkning av detta skulle kunna vara att se det som att det praktiska går på samma linje som det naturliga medan det franska kan ses som en representant för det konstlade, det vill säga ett resonemang som går i linje med det naturliga hos idealet och det konstlade hos motbilden.

Risken att uppfattas som alltför kunskapsintresserad och som en kvinna som inte vet sin plats som underordnad mannen, återfinns vi även hos en av brevskrivarna i *Julkalpp til Friaren*, där även hon betonar att hon inte är vad den tidigare skribenten kallade ett lärdomsfruntimmer:

Men tänk icke fördenskull, högtärade herre, at jag wil disputera eller bestrida en Mann öfwerwäldet: Nej, intet i det ringaste; ty jag billigar för ingen del de hustrurs dårskap, som göra sig et beröm deraf, när de, genom sin förmenta slughet och wältalighet, ändteligen bragt det så wida, at deras Männer måste gifwa dem efter och bli dem underdånige. Dessa betänka intet, at i det de wanhedra sin Männer göra de sig sjelfwa härigenom den största orätt, och tilbringa sig sjelfwom skam och föraktelse; men de äro narrar, med hwilka man bör hafwa medlidande, emedan de gemenligen haft en slät upfostran, och icke hafwa tilräckeligt förstånd, at skilja den sanna äran ifrån den falska. Jag kan läsa och skrifwa, och läser gerna goda Böcker; detta är et tidsfördrif, som är mig högst angenämt och allena tilräckeligt, at fördrifwa den långa tiden jag dessutan skulle hafwa.⁷⁸

Kvinnor som anses löjliga har vi mött redan i sökandet efter en ideal- och en motbild. Då var det fråga om kvinnor som var onaturliga och fåfänga men nu riktar sig detta löjets skimmer mot de kvinnor, de ”narrar”, som inte vet bättre än att ifrågasätta sin position av underdånig hustru. Tänkvärt är också det faktum att hon nämner att hon tycker om att läsa men att hon försäkrar att det inte är fråga om annat än ett tidsfördriv. Om vi betänker att denna text är formulerad som ett svar på ett friarbrev, en sorts dåtidens kontaktannons, så får man anta att kvinnan vill framställa sig själv i så fördelaktig dager som möjligt, så synes det troligt att vi här kan, liksom även i den förra texten, få en skymt denna tids bildningsideal för kvinnor. Fram ur materialet träder ett bildningsideal där kvinnans bildning inte syftar till en kunskapsförkovring utan mer är en anpassning efter männens behov av representativa hustrur. Från att ha sökt materialets ståndpunkter i fråga om kvinnors bildning så går vi vidare till att söka efter hur tidens syn på äktenskapet skildras i texterna.

---

⁷⁸ *Julkalpp til Friaren* (1790) s.10

5.3 Från förnuftsäktenskap till kärleksäktenskap

Att övergången från äktenskap baserade på förnuft, resonemangsäktenskap, till äktenskap baserade på kärlek, var en aktuell och angelägen fråga vittnar flera av texterna i materialsamlingen om. Till att börja med så ska vi titta på hur de konflikter skildras som kunde uppstå med föräldragenerationen när barnen själva, enligt den nya tidens kärleksideal, valde sina äktenskapspartners.

I *Om Unga Fruntimmer Som Gifft sig* möter vi en skribent som beskriver hur hon vid femton års ålder gifte sig med en självvald make vilket skedde mot faderns vilja. Vi får dock inte veta hur gammal hon är då detta offentliga brev skrivs och publiceras. Hon skriver att hon gråtande bönfällit fadern och att hon sänt honom flera brev som returnerats oöppnade. Skribentens moder står på hennes sida men vågar inte, av fruktan för faderns vrede, öppet visa sin sympati för dottern. Då skribentens försök till att förmå fadern att försonas med henne och ge äktenskapet med den självvalda maken sin välsignelse, en make som hon för övrigt beskriver som "[...] den bästa Man någon kan önska sig [...]", inte hörsammas av fadern tar hon till åtgärden att publicera sin vädjan. Det är enligt henne ett gott och lyckligt äktenskap, ett äktenskap hon inte ångrar men vars lycka skuggas av faderns ovilja att acceptera detsamma.

Dottern beskriver fadern som "[...] fordom så god emot mig [...]", det vill säga före det att hon agerat mot hans vilja. Han beskrivs också som en klok och dygdig man men ytterligt sträng. Vad hon anser om hans agerande proklamerar hon klart och tydligt i följande stycken:

Af den tyranniska medfart, som den ena människan får röna af den andra, är der ingen, som mindre kan ursäktas, än den Föräldrar utöfwa emot sina Barn. Et envist och oböjeligt sinnelag, som aldrig förlåter, är wid alla tilfällen förhateligt, men här är det tillika emot naturen. Den kärlek, den ömhet och det medlidande, som uppkommer i våra hjertan för alla dem som bero af oss, är just det som underhåller lif i hela den animerade werlden.⁷⁹

Återigen återopas naturen, det naturliga, som argument men nu som en kritik mot en man, fadern, som inte bejakar den "naturliga" fadersinstinkten. Hon fortsätter så med att beskriva hur Gud har givit människan, liksom djuren, denna instinkt att ta hand om sin avkomma. Hon visar även klart hur hon förhåller sig till den som bryter mot denna av Gud skapade instinkt:

---

⁷⁹ *Om Unga Fruntimmer Som Gifft sig* (1790), opaginerad

En Man som kan hos sig nedtysta denna inplantade drift eller utsläcka denna naturliga kärlek, är således en Wanbörding i sitt slägte, gör sig sämre än de oförnuftiga djuren, förstörer, så mycket på honom ankommer, Försynens stora ändamål, och förqwäfwär i sitt hjerta en af de gudomligaste egenskaper, som naturen der inplantat.⁸⁰

Liksom vi tidigare sett att en kvinnlig ideal- och motbild till vissa delar, förutom naturlighet/onaturlighet, konstitueras av anspelningar på de bibliska dödssynderna så ifrågasätter dottern här förutom det onaturliga även det okristliga i faderns, mannens, beteende. Hon frågar sig hur en förälder som inte kan förlåta sitt barn i sin tur kan be ”Fadern”, ”Skaparen”, om förlåtelse och refererar till förfarandet vid bön att be Gud om förlåtelse ”[...] som wi förlåte dem, oss emotbrutit.” Med andra ord: hur kan du be Gud göra något som du själv vägrar och samtidigt kalla dig själv en god kristen?

Dottern/skribenten avslutar sitt brev med en sedelärande berättelse som skildrar hur Karl den stores dotter Emma förälskar sig i faderns sekreterare. Deras förbindelse, som bygger på lust och kärlek, pågår i det fördolda. När fadern väl upptäcker relationen, som han för övrigt är emot, väljer han att agera tvärtemot hur skribentens egen far agerat: trots att han anser sig vara vanhedrad så väljer han att av två onda ting välja det som skulle kunna minska denna vanheder, det vill säga istället för att straffa de unga tu så beslutar han att acceptera deras förbindelse och ställa till med ett bröllop: ett sätt att minska den skam som de ungas kärlek/lust annars skulle ha åsamkat familjen och dess heder.

Dotterns/skribentens tidigare, fruktlösa, försök att vädja till faderns känslor går i detta publicerade brev över till att vädja till hans förnuft, hans naturliga instinkt samt hans religiositet. Hon menar att hon visserligen felat men kommer med i det närmaste ilskna proklameranden om att faderns agerande är: ousäktligt, omänskligt, naturvidrigt, okristligt och inte minst oförnuftigt. Vad det gäller det sistnämnda, oförnuftet, är det just vad hon lyfter fram genom den avslutande sedelärande berättelsen där Karl den stores förnuft gör att både han och hans dotter tar sig ur en situation liknande dotterns/skribentens med äran i behåll. Vad hon med andra ord argumenterar mot är det oförnuftiga, det okristliga och det onaturliga i faderns agerande. Liksom Linné i *Amman såsom styvmoder* menar hon att det finns en naturlig instinkt hos föräldrar att ta hand om sina barn. Men till skillnad från Linné, som riktar sig mot modersinstinkten, så talar hon mer om fadersinstinkten.

---

⁸⁰ *Om Unga Fruntimmer Som Gifva sig* (1790), opaginerad

Nu kanske ni undrar varför faderns, mannens, egenskaper får så stort utrymme? Det sker helt enkelt av de anledningarna att jag dels tycker att det är värt att uppmärksamma att vi här får se exempel på hur det naturliga/onaturliga och det kristliga/okristliga även appliceras på mannen, om än ur ett annat perspektiv; dottern befinner sig i en underordnad position i förhållande till fadern och vädjar till hans förnuft och kristlighet, egenskaper som han anses besitta även om han inte agerar utifrån dem. Dels för att dottern/skribenten i sina utspel mot fadern avspeglar den frustration som kvinnor, enligt Bjurman⁸¹, kunde uppleva när de befann sig i ett låst läge mellan föräldragenerationens krav på inflytande vid val av äktenskapspartner och de nya idealen om att äktenskapet skall baseras på kärlek.

För att belysa ämnet ur en annan synvinkel och se frågan ur ett fadersperspektiv så kan vi gå till texten *Bref från en okänd til en Far*. Ämnet i denna text är detsamma som i *Om unga fruntimmer som gifta sig* med den skillnaden att det här anges vara en fader som kommer till tals, men även här får vi en bild av förhållandena för den kvinna som brutit mot fadersauktoriteten.

Tilltalet i brevet är ställt till en man som befinner sig i en situation liknande vad skribenten själv tidigare erfarit, det är med andra ord råd från en fader till en annan via de råd den skrivande fadern själv fick av en vän då han befann sig i en liknande situation. Han uttrycker stor kärlek för sin moderlösa dotter: ”Hon war mitt enda nöje, min tröst, och af alla Försynens skänker den jag högst värderade.”⁸² Han beskriver hur han hade svårt att välja mellan hennes friare vilka var många eftersom hon var både vacker och relativt välbärgad. Han beskriver också hur han hade vant henne att lyda och att han:

- [...] hade dölgt en stor del af min ömhet för henne, under en antagen stränghet. Jag hade ock den nog allmänna Faders-Swagheten at wara jaloux om mitt wälde; at tycka mera om at wara fruktad än älskad. Jag hade begått ett stort fel uti hennes Upfostran. Jag hade icke sökt at förwärfa mig hennes förtroende. Fruktan at misshaga mig gjorde henne förbehållen.⁸³
- Jag wille, så länge jag lefde, sjelf, ensam skörda nöjet af hennes goda Upfostran och mina omsorger. ⁸⁴
- Jag tyckte det wara at på wisst sätt mista henne, at lemna henne uti en annars våld.⁸⁵

---

⁸¹ Bjurman (1998)

⁸² *Bref från en okänd til en Far* (1771), opaginerad

⁸³ *Bref från en okänd til en Far* (1771), opaginerad

⁸⁴ *Bref från en okänd til en Far* (1771), opaginerad

⁸⁵ *Bref från en okänd til en Far* (1771), opaginerad

- Alla människor hafwa en viss lusta efter independence, ehuru de ofta allenast byta den ena dependencen emot en annan.⁸⁶

Här ger han uttryck för dels ett uppfostringssätt som distanserar dottern från fadern och dels en egoism som ställer hinder i vägen för dotterns väg ut i vuxenlivet utom faderns kontroll, och in i en annans, vilket är en tämligen klarsynt iakttagelse; kvinnorna går från ett fadersvälde till ett äktamakevälde.

I denna text, där visserligen dotterns olydighet kritiserar, manas fadern att ta sitt förnuft till fånga och acceptera situationen såsom den ser ut. Efter brevet finns i samma dokument en annan text som riktar sig till allmänheten och som är undertecknad ”Frågwis”, som även denna berör ämnet äktenskap och val av partner:

Föräldrars wälde wid deras barns Giftermål tyckes mig i flere afseenden mindre billigt. Deras beslut utesluter ofta alt wal för den som det mäst gäller. Det är icke sällsynt at twång fådt gå för deras tycke, då snålhet och egna afsigter (och deribland egensinnighet) hos föräldrarne blandat sig deruti. Fölgderna äro ej swåra at gissa. Månne icke de förras myndighet och de senares wal-rätt kunde på lämpeligare sätt förenas?⁸⁷

Med denna avslutande text så tydliggörs att texterna kan ses som inlägg i en aktuell och angelägen debatt, att det är ett ämne som låg i tiden. Den förespråkar valmöjlighet för unga människor i giftasvuxen ålder och den synes rikta sig till föräldragenerationen för att förmå dem att besinna sig och acceptera tidens nya syn på äktenskapet.

I texten: *Belöning för Otidig Swartsjuka* är kritiken mot resonansäktenskapen mer implicit uttryckt såtillvida att det i berättelsen antyds vilka konsekvenser ett sådant kan få, hur tilliten kan gå förlorad i ett äktenskap som inte ingåtts av ömsesidig kärlek. Även om kärleksäktenskapen kunde leda till en större press på kvinnor eftersom de nya kärlekskraven kunde innebära en större osäkerhet kring huruvida de skulle finna en make eller ej och därmed ha sin försörjning tryggad, så uttrycks i materialet även en manlig osäkerhet inför detta nya. I den text som behandlar de ”villrådiga” kvinnorna⁸⁸ fick vi ju erfara hur detta tog sig uttryck i ett förlöjligande av de kvinnor som inte genast, och tacksamt, accepterade ett frieri. De nya kärlekskraven kunde således kanske både innebära en börda *och* ett visst utökat handlingsutrymme för kvinnorna, vilket, gällande det sistnämnda, männen i denna text finner svårt att hantera utan att ta till en misogyn retorik.

⁸⁶ *Bref från en okänd til en Far* (1771), opaginerad

⁸⁷ *Bref från en okänd til en Far* (1771), opaginerad

⁸⁸ *Om Unga Fruntimmer, Som hafwa Friare* (1790)

5.4 Kvinnan som hustru och moder

I materialet så framträder inte explicit vilka egenskaper kvinnan i den specifika rollen av hustru skall ha, däremot så har vi ju tidigare sett exempel på egenskaper som är gemensamma gällande vad som framställs som eftersträvansvärt hos kvinnor i allmänhet. Men i: *Julklapp Til Fruntimren* så tas moderns, och därmed hustruns, fostransroll upp. Hustrun/modern förväntas exempelvis i sin uppfostran av dottern vara vänlig, tålmodig, uppmuntrande men utan att ge för mycket beröm samt göra dottern bibliskt kunnig. Dottern å sin sida förväntas bland annat utföra sina sysslor utan att klaga, vårda det inre mer än det yttre, vara ärbar, anständig, förständig, ha ett naturligt levnadssätt samt ha en dämpad inbillningsförmåga och en kristlig ödmjukhet.

Uppfostringsråden som maken ger sin hustru är numrerade och som nummer 43 finner vi: ”Låt henne icke för mycket åstunda någon ting, utan dämpa hennes begär, och öfwa hennes tålmod därmedelst, at hon icke får det, hon för häftigt trängtar efter.”⁸⁹ Och som nummer 59: ”Laga at hon gör sin syssla med nöje, och intet annat förehafwer, än det anständigt är: men se dock derjemte til, at hon icke är alt för trägen derwid.”⁹⁰

Redan som barn ska kvinnorna således lära sig att tukta sina begär, vara arbetsamma, att inte söka efter alltför lustfyllda upplevelser eller att passionerat längta efter något eftersom det ändå inte lönar sig. Dessa råd synes kunna vara författade av Rousseau själv, åtminstone verkar det rousseauaniska uppfostringsättet ha satt sina spår hos denna fader eftersom det ligger så i linje med hans idéer om Sophies fostran.

Synen på vilka egenskaper som är önskvärda hos en moder och vilka som inte är det kan vi även finna i Carl von Linnés text⁹¹. Emellertid verkar flera av de negativa egenskaper som målas upp av honom vara mer syftande på specifikt ammorna och med tanke på att dessa ofta kom ur de lägre samhällsklasserna så skulle de kunna ses som ett angrepp på kvinnor i allmänhet men arbetarklassens kvinnor i synnerhet. Inledningsvis talar dock Linné mer specifikt om mödrarna, mödrar i de högre samhällsklasserna, och kritiserar bruket att redan vid barnsben snöra kroppen för att uppnå tidens ”onaturliga” ideal. Naturlighet är det riktiga och i detta ingår hållande av en sund diet och att värna den modersinstinkt som han poängterar att även djuren har; att amma sin

---

⁸⁹ *Julklapp Til Fruntimren* (1786) s.9

⁹⁰ *Julklapp Til Fruntimren* (1786) s.10

⁹¹ *Amman såsom styvmoder* (1947)

avkomma vilket han uppmanar kvinnorna att göra istället för att låta ammorn sköta den delen av barnvården. Kritiken av kvinnor fortsätter men kommer då mer att beröra ammor, det vill säga den lägre klassens kvinnor. Här anför han varnande exempel på hur själsliga egenskaper går i arv via modersmjölken och sätter upp ett varningens finger för de olika negativa egenskaper dessa ammorn riskerar att föra över, exempelvis: vrede, melankoli, råhet samt en ”begivenhet på rusdrycker”. Vissa av de bilder han målar upp blir med moderna ögon sett i det närmaste komiska: ”Då den älskog, vid vilken de är vana, vägras dem, bli de flesta hysteriska, varigenom de små hemfalla åt väderspänning, som yttrar sig särskilt i ryckningar.”⁹²

När ammorna måste avstå från ett utövande sexualliv blir de med andra ord hysteriska och dibarnen får gaser i magen. Men Linné menar att problemet är mycket större än så, det är inte bara det att barnen riskerar att fara illa under ammornas vård utan hela samhällets övre skikt riskerar att drabbas:

[...] att det mest bör tillskrivas ammorna, att förnäma människor degenereras, att skarpsinniga förslöas, att många förlora sin kropps harmoni och sist men icke minst att ett flertal spädbarn upphöra att vara till, just då de börjat leva.⁹³

Anledningen till hans tilltro till idén om att själsegenskaper förs över via modersmjölken är hans idéer om att kroppen har en vätskeekonomi, att den består av vätskor som vid behov omvandlas i kroppen:

Modersmjölken består av samma ämne som fostrets näring. Dess mängd tilltar, allteftersom livmodern efter födelsen upptar mindre vätska. Att blodet, som närt fostret i livmodern, senare blir mjölk, framgår tydligt av att menstruationsfördrivande medel gör den ammande modern svag. [...] Då den alltså uppstår ur blodets safter, är det även klart, att mjölkens beskaffenhet förändras alltefter de ämnen, som tillförs.⁹⁴

Intressant att notera är att vi här får möta den vätskeekonomi vars förekomst under övergången från ett enköns- till ett tvåkönstänkande Laqueur omtalade. Sammanfattningsvis kan vi även konstatera att enligt Linnés mening så var att amma sina barn ett samhällsansvar, ett ansvar för att den egna klassen inte skall degenereras samt ett hälsoansvar. Men kanske var det också ett sätt att knyta kvinnorna hårdare till hemmet? En kvinna som inte ammar har en större frihet att röra sig i offentligheten än en som själv ammar sitt barn, så förutom hälso- och samhällsaspekten så skulle det kunna vara ett led i att knyta kvinnor allt hårdare till hemmets sfär och därmed allt mer avskilja dem från offentligheten.

---

⁹² *Amman såsom styvmoder* (1947) s.14

⁹³ *Amman såsom styvmoder* (1947)s.17

⁹⁴ *Amman såsom styvmoder* (1947)s.7

5.5 Kvinnor i arbete och det offentliga livet

Kvinnor i arbete och i det offentliga livet var inte ämnen som gavs stort utrymme i materialet men i *Det Olyckliga Svenska Fruentimrets Böne-skrift* får vi i alla fall möta en kvinnas vädjan om att kvinnor förutom mer utbildning, vilket togs upp under rubriken kvinnors bildning, skall få möjlighet att själva försörja sig genom arbete. Här åberopas samhällsnyttan av att fler kvinnor kommer i arbete och som exempel på arbeten som kvinnor ur borgerligheten skulle kunna utföra nämns föreståndarjobb i: klosterinrättningar, barnhus och tillflykts hus för kvinnor, institutioner som skribenten menar borde öppnas för samhällets bästa och vilka även skulle skapa nya arbetstillfällen.

Skribenten använder sig upprepade gånger av en retorik som går i linje med den kvinnliga undergivenhet som vi tidigare mött i analysen: ”Wi stackare weta ej stort, men det ärfara wi, at det naturliga lifwet ej bibehålles utan födo och kläder [...]”⁹⁵

Huruvida hon är ironisk eller ej i sin framställan av kvinnor som intellektuellt underlägsna är svårt att avgöra. Vi har, som bekant, under rubriken kvinnors bildning mött samma text och där sett att skribenten aktar sig för att framstå som ett ”lärdomsfruntimmer”. Men var kanske att agera inom sin tillskrivna eller självpåtagna roll som kvinna en förutsättning för att ens vädjan till förändring överhuvudtaget skulle kunna övervägas och inte avfärdas? Detta kan jag självfallet inte besvara men det är utifrån skribentens formuleringar svårt att slå ironin ur tankarna när resten av texten är en svidande kritik av hur villkoren ser ut för kvinnor ur borgerligheten som inte har en förmögenhet att luta sig tillbaka på:

En ömsint Moder, som föder et Flicke-barn til werlden, har en onaturlig orsak, at önska det qwaft af dagsljuset. Wåra Bröder hafwa wid misslyckade Förslag den trösten, at på en främmande Jord söka bröd eller död; men hwarest wilja wi uslingar komma? Wi äro liksom dömde, at uti elände förgås inom Gränsen.⁹⁶

Möjligheten att arbeta som jungfru, som tidigare varit ett yrke för hennes gelikar tilldelas i allt större utsträckning kvinnor ur de lägre samhällsklasserna:

Man misstror oss om de sämre sysslor, och sedan Pigor börjat bli antagna til Jungfrur, hafwa de äfwen i den delen tilstängt wägen för wår utkomst. Wåra händers werk afwisas med förakt man ifrån man, under det, at wåra nödtorfter ej wilja låta sig nöja med så magra swar, och skulle nöden tvinga oss utom

---

⁹⁵*Det Olyckliga Svenska Fruentimrets Böne-skrift* (1770) s.2

⁹⁶*Det Olyckliga Svenska Fruentimrets Böne-skrift* (1770) s.2

Dygdens gränser, ledo wi et billigt förakt, och dymedelst förwärrade vårt tilstånd. Det fordras en wigare Pensel, at afmåla det elände, hwartil wanan blottstält en stor del af oss [...] ⁹⁷

Här ger skribenten uttryck för en förtvivlan över att arbetstillfällena, som redan tidigare varit få för kvinnor ur hennes samhällsklass, minskar och hon befarar att den nöd de lider kan leda till att äventyra deras dygd, det vill säga att oförmågan att klara sin försörjning kan riskera att driva kvinnorna till ett omoraliskt leverne.

6. Sammanfattande diskussion

Den ideala kvinna som trädde fram ur materialet ägde egenskaper som: naturlighet, återhållsamhet, undergivenhet, ömsinhet och ett okonstlat uppförande. Mot henne ställdes den flärdfulla, fåfänga, bedrägliga, lättjefulla och i det närmaste löjeväckande kvinnan. Denna motbild kunde också företrädas av de föga positiva öknamnen ”pladderska” eller ”lärdomsfruntimmer”; den lättjefulla och fåfänga kvinnan skulle kunna ses som *en* motbild och den talföra och utbildade som en annan.

Vi fick också möta vissa misogyn drag i texterna vilket, enligt Jonas Liliequist⁹⁸, var vanligt förekommande i litteratur från denna tid som ett sätt att motarbeta kvinnors krav på större fri- och rättigheter. Fostransideal som tycktes inspirerade av Rousseau med hans idéer om att flickor skall vara arbetsamma, begränsa sin iver och lära sig att lyda, fann vi också liksom bildningsideal som stämde överens med dem Eva Helen Ulvros redogjorde för⁹⁹. Ulvros resonemang om att krav på högre bildning för kvinnor ur borgerligheten växte fram som ett led i att männen ur denna samhällsklass skaffat sig högre utbildningar och att glappet mellan dessa män och deras presumtiva hustrur blev alltför stort; är ett resonemang som vi känner igen från skribenten ”Fru D**” i *Det Olyckliga Svenska Fruentimrets Böne-skrift*.

När äktenskapen under 1700-talet successivt övergick från att vara baserade på förnuft till att vara baserade på kärlek, något som Kari Telste tar upp¹⁰⁰, kunde konflikter mellan föräldragenerationens idéer om resonemangsäktenskapet som ideal och ungdomens nya kärleksideal uppstå. Exempel på dessa konflikter, vad det kunde innebära att utmana

---

⁹⁷ *Det Olyckliga Svenska Fruentimrets Böne-skrift* (1770) s.2

⁹⁸ Liliequist (2001).

⁹⁹ Ulvros (1996).

¹⁰⁰ Telste (2001).

föräldraauktoriteten, fick vi också se exempel på i materialet liksom förespråkandet av valfrihet vid val av äktenskapspartner.

Att den kvinna som behövde arbeta för sin försörjning kunde möta stora svårigheter beskriver både Kekke Stadin och Eva Lis Bjurman¹⁰¹men även ”Fru D**” vittnar om detta i sin desperata vädjan om att förändringar på arbetsmarknaden måste komma till stånd för att underlätta för dessa borgerlighetens kvinnor att klara sig ekonomiskt.

Vi får också i Linnés avhandling se ett exempel på att det åtminstone i den medicinska världen förekommer ett vätskeekonomitänkande - att kroppen består av en viss mängd vätskor som efter behov omvandlas, i det här fallet från blod till bröstmjölk - ett resonemang som enligt Laqueur figurerar i enkönstänkandet.¹⁰² Med detta sagt hävdas däremot inte att det behöver betyda att Linné ansluter sig till ett enkönstänkande, utan det är mer av ett konstaterande av att här möter vi en företeelse som även uppträder i enkönstänkandet.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att, att föraktfullt uttala sig om kvinnlig fåfånga förekom på flera ställen (prållighet, nipper och grannlåt) liksom kvinnors listighet och bedräglighet. Vårt att notera är också att även när det är en kvinna som talar (uppges vara en kvinna åtminstone) så tar hon på sig de ideal som föreskrivs och förkastar det icke önskvärda idealet även när det ska till en förändring av kvinnors villkor inom till exempel utbildning och arbetsmarknad. Det synes viktigt för de kvinnor som yttrar sig att betona att de vet sin plats i samhällshierarkin och att de inte är ute efter att utöka sina positioner på männens bekostnad utan att det skall ske till männens fördel. Det är inte heller bara fråga om *en* typ av kvinna som framkommer. Förutom ideal- och motbild så möter vi en handlingskraftighet mellan raderna som yttrar sig i bland annat att kvinnorna tar egna beslut gällande partnerval, vilket visserligen inte sker konfliktfritt, och att de inte utan betänkligheter accepterar ett frieri. Den villrådighet som tas upp i *Om Unga Fruntimmer, Som hafwa Friare* skulle i själva verket kunna ses som en fråga om att utnyttja den nya valmöjligheten att själv få påverka när och om giftermål skall ingås, i de fall där inte ekonomin sätter hinder i vägen det vill säga. För de kvinnor som är beroende av en make för sin försörjning så är kanske inte möjligheten/kravet att själv kunna välja en make att älska egentligen en reell valmöjlighet utan mer av en försörjningsnödvändighet.

---

¹⁰¹Bjurman (1998)

Stadin (2004)

¹⁰² Laqueur (1994)

I materialet skiner en bild igenom av manlig rädsla, en rädsla för de kvinnor som inte inordnar sig i systemet, en rädsla som ibland tar sig misogynna toner. Kanske är det därför behovet av att tygla kvinnorna synes så starkt; ett sätt att hålla dem tillbaka och förmå dem att inte vilja ta sig ur sina tilldelade positioner.

För att slutföra denna studie så återkommer jag till Anna Maria Lenngren och hennes råd till Betti. Med risk för att klampa in på litteraturvetarens område så kan jag konstatera att flera av de råd hon ger stämmer väl överens med det kvinnoideal som framkommer i materialsamlingen med dess ”naturliga”, ”okonstlade” kvinna som inte är mer lärd än nödvändigt är för ett fungerande liv i den roll hon tilldelats i sin borgerliga samhällsgrupp. Men huruvida hon är ironisk eller ej lämnar jag till andra att avgöra. Dock kan jag konstatera att det synes som om hon har all anledning att ironisera över sin samtids förhållande för och förväntningar på kvinnor.

*Ja, Betti, livets sällhet njut,
Men livets plikter ej försaka...
Nu har min lilla läxa slut,
Och till min söm jag går tillbaka.*¹⁰³

---

¹⁰³ Sista strofen i Anna Maria Lenngrens *Några ord til min k. Dotter, i fall jag hade någon* (1798)

7. Källförteckning

- Amman såsom styvmoder (Nutrix Noverca) – akademisk avhandling under Linnés praesidium Upsala 1752*
(Valda avhandlingar av Carl von Linné i översättning utgivna av Svenska Linné-Sällskapet. Åbo 1947, Åbo Tidnings och Tryckeri Aktiebolag). (*Amman såsom styvmoder*)
- Belöning för Otidig Swartsjuka; En Nädig Spegel För Gamla Män, som gifta sig med unga fruntimmer.*
(Stockholm 1795, tryckt hos Henrik A. Nordström). (*Belöning för Otidig Swartsjuka*)
- Berättelse Om en Spanior och hans Fru, Jämte en Beskrifning Om et slags Fruntimmer. Som kunna kallas Salamandrer* (Stockholm 1790, tryckt hos Joh. Christ. Holmberg). (*Berättelse Om en Spanior och hans Fru*)
- Bref från en okänd til en Far, hwars Dotter ingått äktenskap utom hans wilja och wetskap.* (Tryckt hos Kungl. Finska Boktryckeriet i Stockholm, hos Joh. A. Carlbohm, 1771). (*Bref från en okänd til en Far*)
- Det Olyckliga Svenska Fruentimrets Böne-skrift, Til Allmänheten. Upsatt af Fru D*** (Stockholm 1770, Kungliga Finska boktryckeriet hos J.A. Carlbohm). (*Det Olyckliga Svenska Fruentimrets Böne-skrift*)
- Det Ädlaste Hjerta i Qvinno-Bröst, Moralisk och Historisk tekning.* (Författad af Jacob Villh. Faxé Theol. Prof. Lund 1785, på Mag. Doc. Joh. Lundblads bekostnad.). (*Det Ädlaste Hjerta i Qvinno-Bröst*)
- Förslag Til Understöd för Fattiga Föräldrar här i Stockholm, At nödtorftigt kunna upfostra Sina Barn.*
(Stockholm 1789, tryckt hos Johan A. Carlbohm). (*Förslag Til Understöd för Fattiga Föräldrar*)
- Julklapp til Friaren Eller Swar på des Bref af den 2:dra September, Uti Twänne Kärleks-bref från Twå unga Fruntimmer.* (Stockholm 1790, tryckt hos Johan A. Carlbohm). (*Julklapp til Friaren*)
- Julklapp Til Fruntimren, I synnerhet Til Min Fru. Några Nyttiga Upfostrings-reglor Som wisa En Moders Plücket wid Sin Dotters Upfostran.* (Stockholm 1786, tryckt hos Petter Hesselberg). (*Julklapp Til Fruntimren*)
- Om Unga Fruntimmer Som Gifva sig, utan deras föräldrars Samtycke* (Stockholm 1790, tryckt hos Joh. Christ. Holmberg). (*Om Unga Fruntimmer Som Gifva sig*)
- Om Unga Fruntimmer, Som hafwa Friare, men äro willrådigas; Jämte et Bref I från en Borgersman, som wil skiljas wid sin hustru.* (andra upplagan. Stockholm 1790, tryckt hos Joh. Christ. Holmberg). (*Om Unga Fruntimmer, Som hafwa Friare*)

7. Litteraturförteckning

- Algulin, Ingemar & Olsson, Bernt (2005), *Litteraturens historia i världen*, Stockholm: Norstedts
- Algulin, Ingemar & Olsson, Bernt (2002), *Litteraturens historia i Sverige*, Stockholm: Norstedts
- Bjurman, Eva Lis (1998), *Catrines intressanta blekhet – Unga kvinnors möten med de nya kärlekskraven 1750-1830*, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion AB
- Björkman, Margareta (2006), *Catharina Ahlgren – Ett skrivande fruntimmer i 1700-talets Sverige*, Stockholm: Atlantis
- Bladh, Christine (1998) ”Kvinnor och familjestruktur i Stockholm under senare delen av 1700-talet” i: *Kvinnan och staden – Rapport från en stadshistorisk konferens i Stockholm den 30 nov 1995*, Red: Lars Nilsson, Stads- och kommunhistoriska institutet, Historiska institutionen, Stockholms universitet, Tryck: AB C O Ekblad & Co, Västervik,
- Caine, Barbara & Sluga, Glenda (2003), *Europas historia 1780-1920 – Ett genusperspektiv*, Stockholm: Natur och Kultur
- Carlsson, Sten (1983), ”Det gustavianska samhället” i: *Den svenska historien*, volym 10, *Gustav III, en upplyst enväldshärska*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag AB.
- Johannisson, Karin (1988), *Det mätbara samhället*, Arlöv: Norstedts förlag
- Laqueur, Thomas (1994), *Om könenas uppkomst*, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag

Symposion

- Larsson, Maja (2002), *Den moraliska kroppen – Tolkingar av kön och individualitet i 1800-talets populärmedicin*, Södertälje: Gidlunds förlag
- Liliequist, Jonas (2001), "Mannens våld och välde inom äktenskapet – En studie av kulturella stereotyper från reformationstiden till 1800-talets början" i: *Mord, misshandel och sexuella övergrepp – historiska och kulturella perspektiv på kön och våld* (red. Inger Lövkrona), Lund: Nordic Academic Press
- von Platen, Magnus (1963), *1700-tal*, Stockholm: Natur och Kultur
- Rousseau, Jean-Jacques (1978), *Émile II*, Storbritannien: Stegelands förlag
- Stadin, Kekke (2004), *Stånd och genus i stormaktstidens Sverige*, Lund: Nordic Academic Press
- Telste, Kari (2001), "Mordet på den försmådda kärestan – kön, våld och sexualitet i Norge på 1800-talet" i: *Mord, misshandel och sexuella övergrepp – historiska och kulturella perspektiv på kön och våld* (red. Inger Lövkrona), Lund: Nordic Academic Press
- Ulvros, Eva Helen (1996), *Fruar och mamseller*, Lund: Historiska media